

Limburgs
Volkskundig Genootschap

LAPJESPROEF VOOR DRIE ZUSSEN

100 artikelen over
volkscultuur in Limburg

 HET BELANG VAN LIMBURG
Limburger én wereldburger

Volkscultuur in Limburg

100 teksten verzameld door Luk Indesteege en Herman Clerinx

met een wetenschappelijke begeleiding door Hilde Schoefs

met een voorwoord van Marc Jacobs en Annick Boesmans

in opdracht van het Limburgs Volkskundig Genootschap

en met de medewerking van:

Karel Baeten, Rob Belemans, Annick Boesmans, Theo Broers, Jacques Collen, Mathieu

Driessen, Raymond Lambie, Robert Nouwen, Reinhilde Pieters, René Raets, Raymond

Rutten, Raf Van Laere, Elvira Vavedin en Mien Verdingh

Tussen 2002 en 2004 verschenen in de rubriek Duizendpoot van Het Belang van Limburg welgeteld honderd bijdragen over volkscultuur in Limburg. Ze geven een blik op de verrassende hoeveelheid volkscultuur, die in deze provincie aanwezig is. Soms gaat het om oude gebruiken die haast wanhopig proberen te overleven, soms gaat het om gloednieuwe fenomenen. Steeds bieden de teksten een beeld van wat de Limburgers bezighoudt.

In dit boek worden de honderd stukjes gebundeld. Ze werden redactioneel enigszins gestroomlijnd en geactualiseerd, en ondergingen een wetenschappelijke 'controle', maar in wezen staan ze afgedrukt zoals ze in de krant waren gepubliceerd. Om praktische redenen staan ze in dit boek per thema gegroepeerd.

In veel gevallen hebben lezers gereageerd. Ook van die reacties bevat dit boek een – helaas te beperkte – bloemlezing. Vaak vormen de reacties een schitterende aanvulling op de oorspronkelijke teksten.

Bijna altijd zijn de artikels gebaseerd op eigen onderzoek van de auteurs. In veel gevallen fungeerde ook het internet als bron. Hebben de auteurs uit nog andere bronnen geput, dan staat dit onder de tekst vermeld.

Voor u begint te lezen nog even dit: de auteurs claimen over hun onderwerpen geen deskundigheid of alwetendheid. Gewapend met een hopelijk snelle blik en een scherp opmerkingsvermogen hebben ze tussen 2002 en 2004 de veranderingen in het volksculturele klimaat van hun Limburgse biotoop geregistreerd. Daarvan brachten zij verslag uit.

Bent u het niet met een bijdrage eens, heeft u vragen of kan u een en ander aanvullen, aarzelt u dan niet om te reageren. Dat kan via de website van het Limburgs Volkskundig Genootschap:

www.volkskunde-limburg.be.

Dit is het tiende deel van de verzameling:

Inhoud van deel 10

Van heiligen en mensen

Vasten
Sint-Annaviering
Het heilig paterke van Hasselt
Brigitta beschermt
Sint-Jozef
Heilige Rita
De Drie Gezusters
Benedictusmedailles
Sint-Cecilia
Varkenskoppen voor Sint-Theunis
Symbolen op graven

Vasten

Luk Indesteege

Als de lente nadert, hebben veel mensen een (strand)vakantie geboekt. Het probleem is: de kleren moeten dan uit. Meteen ontstaan er twee problemen: men vindt zichzelf te vet en te wit. Daarom hebben diëten en zonnebanken zoveel succes. We vragen ons af of er een band is met de traditie van het vasten. Eén van de aspecten van het rijke roomse leven was het vasten. Veertig dagen lang kwam er geen hesp, spek of soepvlees op tafel, maar vooral pap, brood en *patatten*. Heel weinig katholieken houden er nog rekening mee; zelfs de Kerk heeft de oude vastenregels nagenoeg afgeschaft. Toch vinden we er nog sporen van terug: studentenrestaurants van de universiteiten hebben op vrijdag ook – of nog steeds – vis op het menu. Veel vissoorten zijn vandaag echter behoorlijk prijzige delicatessen; vroeger at men haring omdat er niets anders was. Haring met aardappelen en uiensaus is trouwens een lekkernij, die gedurende de vastenperiode ook nu nog in Limburgse families op tafel komt.

Voor de Tweede Wereldoorlog was er nog een andere reden om te vasten: er bestonden nog geen diepvriezers. Er was in het vroege voorjaar minder te eten omdat men weinig bewaar technieken had. Maar er is meer: af en toe een tijdje sober leven is goed voor het lichaam. De meeste godsdiensten kennen dan ook het principe van het voedsel derven. In de katholieke wereld valt het vasten samen met het voorjaar, wat ideaal is voor de gezondheid. In de moslimwereld daarentegen verschuift de ramadanmaand elk jaar.

Waarschijnlijk is er nog nooit zoveel gevast als nu. Dat heet nu 'diëten' en gebeurt heel het jaar door, zij het dus met een piek in het voorjaar. Vooral het vrouwelijke deel van de bevolking doet dapper mee, voor het uiterlijk. Alle vrouwenbladen hebben er aandacht voor. Wanneer je op het internet het woord 'vasten' intikt, krijg je in het Nederlands 8.990 vermeldingen. Vasten en traditie samen geeft nog eens 985 resultaten.

Veel oudere koppels vieren kort na Pasen hun huwelijksverjaardag. Ook dat is een overblijfsel van de kerkelijke vastenperiode. Vroeger mocht er in de vastentijd namelijk niet getrouwd worden: onthouding van alle vlees. Daarom waren er in de week na Pasen opmerkelijk veel trouwdata. Tijdens de vasten mocht je zelfs je lief niet ontmoeten, behalve dan op halfvasten. Dan mocht het vlees, dat ingepekelde was op Aswoensdag, 'gedraaid worden'.

Sint-Annaviering

René Raets

Zwanger worden is niet altijd evident. Recent kunnen echter zelfs grootmoeders geholpen worden met reageerbuiSTEchnieken. Wanneer een man niet volstond om zwanger te geraken, deden en doen vrouwen wel eens een beroep op hogere krachten, bijvoorbeeld het aanroepen van Sint-Anna. Zij kreeg op hoge leeftijd nog een dochter, Maria, en was dus de grootmoeder van Christus. In Limburg zijn er heel wat bedevaartplaatsen waar Sint-Anna wordt aangeroepen tegen kinderloosheid en voor een goede geboorte, ook vandaag nog. Er zijn Sint-Annakapellen in Tongeren, Riksingen, Wintershoven, Diets-Heur, Boekt, Bolderberg, Geistingen, Heusden, ...

Verder bestaan er heel wat Anna-ten-Drieën-beelden: grootmoeder Anna, moeder Maria en kindje Jezus samen in één beeld. Ze dateren uit de tijd dat Jozef beschouwd werd als een sukkelaar, niet in staat om een kind te verwekken. Hij mocht dan ook niet mee op de foto. In Limburgse kerken vindt men vele tientallen van dergelijke Sint-Annagroepen. De kerk van Neeroeteren is hiervoor zeer bekend, want er staan maar liefst acht Sint-Annagroepen.

Sint-Anna wordt op 26 juli gevierd als patrones van zwangere vrouwen, huismoeders, weduwen en bejaarden. Op enkele plaatsen houdt men vol dat 25 juli de feestdag van Sint-Anna is en niet 26 juli. En Sint-Anna helpt niet alleen bij de kindervens; zij staat ook in voor langetermijn-weersvoorspellingen:

Bouwt op Sint-Anna de mier haar hopen, dan zal de winter niet zacht verlopen.

Werken met Sint-Anna de mieren, dan zult ge een lange winter vieren.

Reacties:

- Er is ook een Sint-Annakapel in Lummen, opgetrokken door gildenbroeders tussen 1748 en 1755. Traditioneel wordt er een mis opgedragen op 26 juli. Enkel op die dag worden de deuren van de Sint-Annakapel officieel geopend door de koster André Smets. Hij zorgt ervoor dat alles piekfijn in orde is en verwelkomt alle aanwezigen. In 1992 nam hij de fakkel over van Louis Vandermaesen, die tot aan zijn dood naast de kapel woonde.
- Een verdwenen Sint-Annakapel in Opglabbeek. Volgens de gichten van Opglabbeek uit 1664 lag deze kapel in het dorp, bij het Geerkensgoed (volgens dr. Jos Molemans) onder de kadasterbenaming A.1027 en 1029 van het Reimkesgoed. Deze kapel werd in de gichten ook 'Heilig Huiske' genoemd. Alleen Jufr. Arnoldine Bijmens herinnerde zich deze kapel van horen zegen. Maar toch rijst het vermoeden dat deze Annakapel wel eens omgewijd werd tot de kapel van de 'Drie Gezusters', aangezien de percelen van het Geerkensgoed ongeveer reikten tot waar deze kapel stond. Ze wordt reeds in 1807 niet meer vermeld, maar ook het toponiem van het 'Liefvrouwenveld' laat vermoeden dat deze gronden misschien tienden opbrachten voor het onderhoud van deze kapel. In het Liggerboek van 1207 vindt men deze aanwijzingen. Jufr. Bijmens meende ooit van deze kapel gehoord te hebben, vermits in de opgave van de relikwieën toebehorende aan het patrimonium van de Sint-Lambertuskerk een relikwie van Sint-Anna is vermeld. (opgetekend door Mathieu Driesen (+) en verwerkt door Karel Baeten, As).

Het heilig paterke van Hasselt

Luk Indestege

In de paterskerk van Hasselt is er alle dagen volk. Het is de drukst bezochte kerk van Limburg. Er zijn elke dag drie missen en 's zondags vijf plus één lof. Daarnaast zijn er nog missen voor groepen bedevaarders. Daar is natuurlijk een reden voor: Jean Louis Paquay, franciscanenpater Valentinus. Zijn vader Jan Willem was koster van de Tongerse basiliek en zijn twee broers werden ook priester. Tijdens zijn leven maakt pater Paquay grote naam als biechtvader en als bereidwillig mens, die steeds voor iedereen klaarstond. Van ver buiten de stad en zelfs uit het buitenland kwamen mensen bij hem te biechten. Zijn devotie en meeslepende preken maakten veel indruk en al gauw werd hij in de volksmond 'heilig' genoemd.

Bijzonder is dat Valentinus ook voorspellende gaven worden toegedicht. Zo zei hij een 17jarig meisje uit Olmen niet het klooster in te gaan, zoals haar wens was, maar dat haar kinderen allemaal kloosterlingen zouden worden. En zo gebeurde. En als mensen vergaten iets op te biechten tijdens de biecht, kon hij hen precies herinneren aan wat ze vergeten waren.

Snel na zijn overlijden in 1905 deden allerlei verhalen de ronde. In de Limburgse volksverhalenbank (www.volksverhalenbank.be) staat een verhaal, opgetekend te Hasselt in 1971. Een echtpaar wiens kindje de hele tijd lag te huilen, liet het heilig paterke van Hasselt komen. De pater vond een speldenkussen in de matras van het kindje en sprak: "Jullie moeten een novene bidden. Op de negende dag zal de heks langskomen. Jullie mogen haar niets doen, want ze moet het kwaad zelf ongedaan maken." Zo gebeurde het ook.

Appolonia Gelders uit Stevoort leed de hevigste pijnen door een wonde waaruit altijd bloed en etter kwam. De kwaal begon in het jaar 1936 onder de vorm van een kleine puist, die stilaan groter werd en openbrak. Drie geneesheren hebben schriftelijk getuigd dat men hier te doen had met een "open bloedende huidkanker", die haar het leven zou kosten. In het jaar 1945 ging mevrouw Gelders naar het graf van het paterke in Hasselt en na vijf weken was zij van deze kwaal verlost. Er is zelfs geen litteken overgebleven. Martha Claes uit Melveren bij Sint-Truiden genas in augustus 1950 na een novene bij het heilig paterke van een tumor aan de lippen.

Foto Wikipedia

Veel bedevaarders lopen binnen bij het heilig paterke met allerlei intenties en problemen: ziekten, familiale zorgen, examens, ... Zij strijken over het hoofd van het paterke of tekenen zijn beeld met een kruisteken en maken dan een kruis over zichzelf. De bedevaarders gooien muntstukken op het sterfbed van het heilig paterke, maar niemand weet waarom. Zij schrijven hun intenties in een boek. De bedevaarders komen vooral uit de volksklasse. Het zijn kerkgangers maar ook randkerkelijken, mannen en vrouwen, oud en jong, maar toch meer oud dan jong. Er komen ook mensen van buiten Limburg. Er zijn regelmatig jaarlijkse bedevaarten vanuit andere provincies. De bedevaarders nemen graag noveenkaarsen en noveenboekjes mee.

In veel overlijdensberichten staat de vermelding 'lid van het heilig paterke'. Er bestaat echter geen genootschap van het heilig paterke. De mensen abonneren zich op het Valentinusblad en noemen zich dan 'lid van het Heilig Paterke'. Er zijn ongeveer 34.000 abonnees. Het aantal is de laatste tien jaar gehalveerd.

In 1926 werden de stoffelijke resten van het heilig paterke overgebracht van het kerkhof aan de Kempische Steenweg naar het praalgraf in de Minderbroederskerk. Dat inspireerde een vrome bakker tot het vervaardigen van bruine paterkens voor de bedevaarders. Het zijn langwerpige soezen gevuld met crème van chocolade en boter, en heel toepasselijk omhuld met een bruine pij van gesmolten chocolade. Andere bakkers maken ze niet en het werd exclusief door bakkerij Valentinus als een soort van huisspecialiteit op de markt gebracht. De bakkerij Valentinus is onlangs gesloten, en deze maakte de laatste jaren ook al geen bruine paterkes meer.

Bron:

Gesprek met E.P. Hermans, vice-postulaat Franciscanen Hasselt

Reactie:

Dhr. Melotte van bakkerij Leonardus in Kotshoven (Kortesseem) meldt dat hij nog regelmatig bruine paterkes bakt. Hij verkoopt ze onder de naam 'boomstammekes' omdat hij niet meer in Hasselt werkt. Hij heeft 10 jaar in de nu verdwenen bakkerij Valentinus in Hasselt gewerkt. Vandaar.

Brigitta beschermt

Raymond Lambie

Zutendaal telt haast geen boeren meer, maar toch wordt de Heilige Brigitta rond haar feestdag op 1 februari nog steeds vereerd. Zowat 20 jaar geleden restaureerde de Geschied- en Heemkundige Kring de Mandelkapel, nadat ze weer eens ten prooi gevallen was aan vernielzucht. Bij de grondige opknappbeurt werd een oud beschilderd altaar uit het begin van de 20ste eeuw herontdekt. De heemkring plaatste een nieuw beeld uit lindehout gebeiteld door beeldhouwer Gabriëls, een imitatie van het originele. Dit ging gepaard met een kleine plechtigheid in 1984, waarbij na de mis in de O.L.Vrouwekerk van Zutendaal zakjes gewijde Brigittatarwe en een huiszegen werden uitgedeeld. Sindsdien zorgt de heemkring elk jaar opnieuw voor een eucharistieviering op de feestdag van Brigitta. De huiszegen dient om in de stallen te hangen. De gewijde tarwe wordt vermengd onder het eten van dieren én mensen, want Brigitta wordt ook aangeroepen voor het behoud van een goede naam.

De Mandelkapel werd in 1851 door het gezin Cuypers-Smits gebouwd, nadat vier van hun zeven kinderen stierven aan een besmettelijke ziekte. De kapel werd toegewijd aan de Heilige Brigitta, beschermster tegen allerhande veeziekten, oogziekten en andere kwalen. Tegen de eeuwwisseling raakte de kapel in verval en in 1901 werd ze hersteld en vergroot door Jan Duelen. Het Brigittabeeld van Zutendaal is met een kleine koe opgesmukt. Brigitta wordt aangeroepen tegen allerhande veeziekten zoals mond- en klauwzeer, onheil onder de koeien, zwijnen, duiven, kippen, ... en voor vermeerdering van melk en boter, voor genezing en ziekenhulp aan armen en voor bescherming van barende en zogende vrouwen.

Foto Karel Baeten

De van oorsprong Ierse Brigida groeide volgens de legende op als melkmeisje op de boerderij van haar vader, en zo werd ze patrones van de veetelers. Meestal wordt ze afgebeeld met een melkteil en/of een ziek rund aan haar voeten. Rond de Heilige Brigitta groeide een belangrijke devotie in Vlaanderen. In Limburg wordt zij niet alleen in Zutendaal vereerd. In Meeuwen bestaat een broederschap van Brigitta. In Kortenberg bezit men twee stukken uit de ribben van de heilige. Ook in Hasselt werd een kapel voor haar gebouwd en is zij de patrones van de slagers. In Koersel werd een kerk aan haar toegewijd en in Wellen is een grote klok naar haar genoemd.

Reactie:

M. Driessen: Brigida is patrones van het vee én van barende vrouwen.

Brigittabeeld int Achel. Foto LVG

Sint-Jozef

Luk Indestege

Sint-Jozef wordt op 19 maart gevierd. Vroeger was dat zelfs vaderdag, want vele vaders heetten Jef, Jos, Joep of Seppe. Sint-Jozef zou volgens de overlevering zelf geen vader geweest zijn. Dat blijkt onder meer uit dit Franstalige schietgebedje:

Joseph, toi qui est père sans le faire,
apprenez-moi de le faire sans être père.

Een Sint-Jozefshuwelijk noemt men een huwelijk zonder seksueel verkeer. Jozef staat nauwelijks in de bijbel, maar hij komt wel voor in de apocriefe evangeliën.

Sint-Jozef werd pas in 1621 op de heiligenkalender geplaatst. Hij is de patroon van timmerlieden en schaliedekkers die boven op het dak met hun 'jefzaag' werken, en dus niet van de schrijnwerkers die in hun werkplaats fijne meubelen maken. Die hebben de heilige Servaas als patroon.

Sint-Jozef is nog altijd een populaire heilige, want er rijden nog regelmatig tientallen bussen vanuit Limburg naar Leuven, om hem te vereren in de Sint-Antoniuserk bij het Damiaanplein. Daar is ook het graf van pater Damiaan. Die wordt meteen mee vereerd, en vaak maakt men zelfs een ommetje langs het Damiaanmuseum in Tremelo. Een andere populaire stopplaats op de terugweg is Scherpenheuvel. Dergelijke bedevaarten werden en worden jaarlijks georganiseerd vanuit veel plaatsen in Limburg, onder meer Voeren, Maasmechelen, Dilsen-Stokkem, Henis, Neerpelt, Kessenich, Herk-de-Stad en Gingelom.

Foto Erfgoedplus

In As heeft er zelfs een traditie bestaan om een speciale 'radiotrein' in te leggen voor de Sint-Jozefsbedevaart naar Leuven.

Deze bedevaarten zijn ook een teken dat de lente in het land is. Heel wat bejaardenclubs maken van de Sint-Jozefsbedevaart hun eerste uitstap van het nieuwe seizoen. Een korte rondvraag bij Limburgse busuitbaters leert echter dat er minder en minder bussen naar Leuven worden besteld. Sterft deze traditie uit met de huidige generatie bejaarden, of gaan er nog jongeren mee op bedevaart?

In de volksmond is 19 maart een belangrijke dag voor weervoorspellers. De weerspreuken zijn duidelijk: "Sint-Jozef schoon en goed, een vruchtbaar jaar verhopen doet." Of nog: "Als het helder is op Sint-Jozefsdag, een goed jaar men verwachten mag." Bij winterkou geldt de volgende spreuk: "Sinte Jozef, sta ons bij, of de vries gaat niet voorbij."

Dat Sint-Jozef ondanks zijn aseksuele reputatie niet als een droogstoppel wordt beschouwd, weten ze in Opitter: de meer dan twee eeuwen oude brouwerij is er naar hem genoemd.

Bron:

Dagklapper van Mathieu Driessen, te raadplegen op www.volkskunde-limburg.be

Reacties:

- Vanuit het decanaat Diepenbeek wordt er inderdaad nog altijd een bedevaart georganiseerd richting Leuven. In de maand maart komen in Leuven nog altijd heel wat bussen aan. In de loop van de voormiddag krijgen de deelnemers een mis, en in de namiddag kunnen ze deelnemen aan een aanbidding. Je zal daar eerder een ouder dan een jonger publiek aantreffen. Waarvoor gaan ze daar bidden? Niet om allemaal schrijnwerker te worden, maar Sint-Jozef is ook de patroonheilige van het gezin en van de arbeid. (Josiane Houben, Kotshoven (Kortesse))
- Dekenaat Vlijtingen gaat al 17 jaar met 260 mensen op bedevaart naar St.-Jozef in Leuven en naar Scherpenheuvel. Het vertrek is in iedere deelgemeente om half acht. In de bussen wordt de rozenkrans gebeden en gezongen. Bij aankomst is er koffie bij de paters te verkrijgen. Om 10 uur is de H.Mis, ook begeleid door één geestelijke van ons dekenaat. Na de mis is er een gebed in het hofke van de zeven smarten van Maria en kruisweg. Daarna gaan we met de bus eten in de GB in Korbeek-Lo, gemakkelijk voor de oudere mensen. Dan om twee uur is er lof, daarna aanbidding bij het graf van pater Damiaan. Om 3 uur vertrekken de bussen naar Scherpenheuvel. Bij een korte begeleide aanbidding in de basiliek sluiten we de bedevaart af, en gaan de mensen nog koffie en wafels of pannenkoeken eten. De kaarsen van St.-Jozef, Onze Lieve Vrouw en de souvenirkes ontbreken niet. Om half zes rijden de bussen terug naar huis met een kort gebed en gezangen. Dat is dan een waardige bedevaartsdag. N.B. Er wordt gebeden voor persoonlijke en algemene intenties. Ikzelf heb dat van mijn moeder overgenomen. Die deed de reizen al 25 jaar. Op haar sterfbed vroeg ze mij of ik het Sint-Jozefswerk wou verder zetten, en dat is nu al 17 jaar. Hermans Eliane, Vlijtingen.

Heilige Rita

Luk Indesteege

Op 22 mei is het de feestdag van de heilige Rita, algemeen bekend als specialiste in hopeloze gevallen. Zij wordt onder meer tegen slechte examens aangeroepen.

Rita werd geboren rond het jaar 1380 in Umbrië, Italië. Tegen haar wil werd zij door haar ouders uitgehuwelijkt aan een man, die haar in de loop der jaren vreselijk mishandelde. Haar man werd na 18 jaar huwelijk vermoord. De beide zonen van Rita zwoeren bloedwraak en wilden de daders op hun beurt vermoorden. In haar vertwijfeling bad Rita tot God dat haar zonen liever zouden sterven dan dat zij hun moordplannen zouden kunnen uitvoeren. In een korte periode achtereen stierven haar beide zonen. Na al deze tegenslagen vroeg Rita voor opname in het klooster van de slotzusters Augustinessen. Tot driemaal toe werd haar verzoek geweigerd, maar volgens een legende verschenen Johannes de Doper, Augustinus en Nicolaas van Tolentino in een nachtelijk visioen om haar naar het klooster te begeleiden, en toen gingen de poorten vanzelf open. In het jaar 1443 ontving zij tijdens een visioen de wonden van de doornenkroon, die zij tot haar dood in 1457 behield. Op 24 mei 1900 werd Rita door paus Leo XIII heilig verklaard.

De Heilige Rita had een grote verering voor het kruis van Christus, en dit is nu ook één van de attributen waarmee ze wordt afgebeeld. Andere attributen: op haar voorhoofd de wonden van de doornenkroon van Christus en een doornenkroon in haar hand of aan de voeten. Op haar kleed zitten bijen, die volgens de legende honing in haar mondje spoten toen ze nog in de wieg lag. Meestal heeft zij een roos in haar handen. Dat verwijst naar een legende: tijdens haar stervensuur vroeg Rita aan een familielid om in de tuin een roos te plukken. Ofschoon het niet de tijd voor rozen was en de struik geen blad zou dragen, kwam de man terug met een wonderschone roos die hij van een bloeiende struik had geplukt.

Foto dekenaat Tongeren

De meest populaire bedevaartplaats voor Limburgers is de Heilige Ritakapel in Kontich bij Antwerpen. Elk jaar rond 22 mei rijden er bussen heen vanuit Beringen, Dilsen en Rotem, Hamont-Achel, Neerharen en Koersel. Vanuit Gingelom gaat men op bedevaart naar Rita te Bouge bij Namen. Er zijn echter ook Limburgse bedevaartplaatsen: Rita wordt onder meer vereerd in de Sint-Augustinuskerk van Nieuw Sint-Truiden. Iedere donderdag is daar 's morgens om 9 uur een Heilige Mis ter ere van haar. Ook tijdens de dag lopen mensen de kerk in om te bidden tot de Heilige Rita en een kaars te laten branden.

In Jeuk is er een Heilige Ritakapel in de Broekstraat te Hasselbroek. Op 22 mei is er een viering met gebeden en rozenwijding. In Elen zijn er elk jaar op 22 mei twee missen voor Rita in de kapel bij het kasteel Sipernau. Die kapel van 1890 met zijn 100 plaatsen is dan te klein. De kapel was vervallen en het originele Ritabeeld was verdwenen, maar door een actie van de landelijke gilde in 1980 is de kapel hersteld, en een Elenaarise weduwe heeft een nieuw Ritabeeld geschonken. Wekelijks komen er tientallen mensen tot Rita bidden. Verder in het jaar branden er een tiental noveenkaarsen. De bedevaarders schrijven hun wensen in een boek; elk jaar is dat boek van 57 bladzijden volgeschreven met hulpvragen in het Nederlands, Frans, Duits en Italiaans. Er zijn smeebeden voor werk, rust in het huwelijksleven, goede collega's, genezing, goede examens, ontwenning van drugs, ... De Heilige Rita is met andere woorden een moderne heilige.

Bronnen:

- Informatie van Sylvester Colson uit Elen en Reinhilde Pieters uit Sint-Truiden
- Mathieu Driessen, *Heiligen, bedevaarten en weerspreuken in Limburg*. Dit vindt u op de website www.volkskunde-limburg.be

De Drie Gezusters

Reinhilde Pieters

Op tweede pinksterdag heeft in Zuid-Limburg de jaarlijkse bedevaart naar de Drie Gezusters plaats, afwisselend in Brustem, Rijkel en Zepperen. Dit jaar is Rijkel aan de beurt, waar de Heilige Eutropia wordt vereerd.

De Drie Gezusters waren helemaal geen zussen. De Heilige Eutropia leefde rond 400 na Christus. Genoveva, die in Zepperen wordt vereerd, leefde van 422 tot 502. Bertilia wordt aangeroepen in Brustem; zij leefde in de 7de eeuw. De drie bedevaartplaatsen hebben één ding gemeen: een waterput in de buurt. Bedevaarders gooien daar soms stukjes stof in. Dit gebruik verwijst misschien naar een oud Rijnlands verhaal, waarin de drie matrones de levensdraad spinnen uit water, wat staat voor de levenskracht.

De bedevaartgangers van de drie parochies, en van ver daarbuiten, komen op pinkstermaandag om 10 uur naar de bedevaartsmis in Rijkel. Er komen zelfs pelgrims van over de taalgrens. Na de Heilige Mis bieden de priesters van de drie kerken de relieken aan ter verering. Hierna volgt een kleine receptie. Weer op krachten zetten de bedevaarders hun pelgrimage verder naar de twee andere kerken, in Brustem en in Zepperen. Daar kan men nog een medaille van de Heilige Genoveva ter bescherming mee naar huis nemen. Vroeger deden sommige bedevaarders ook nog de zogenaamde moeder aan, de Heilige Bertilia, die in Groot-Gelmen tegen maagkanker wordt aangeroepen.

Niet alleen op pinkstermaandag maar gedurende heel de maanden mei en juni zijn er bedevaarders onderweg naar de Drie Gezusters. De heiligenbeelden zijn dan speciaal versierd. De pelgrims bidden en offeren kaarsen tegen hoofdpijn, voor gemoeds- en gewetensrust, tegen slapeloosheid en onrustige kinderen. Wanneer de bede verhoord wordt, schenken de bedevaarders wel eens een ex-voto in marmer of porselein aan de heilige in de kerk.

De traditie vertelt dat men kan uittesten bij welke heilige men moet zijn door een doorweekt lapje stof in de put te gooien. Wanneer het vodge drijft, zit men bij de verkeerde heilige. Wanneer het zinkt, zit men bij de juiste. In de twintiger jaren van vorige eeuw is de put van Brustem uitgedroogd, en toen heeft men voor de lapjestest emmers water uit de nabije beek geschept. De toenmalige pastoor heeft dit volkse gebruik echter als bijgeloof gebrandmerkt en verboden.

De Heilige Eutropia van Reims wordt meestal afgebeeld in zwart kloosterhabijt met abdisstaf. Soms heeft zij een boek in de andere hand, of een kruisbeeld. De Heilige Genoveva redde de Parijzenaren van de hongerdood in 451. Zij wordt vaak voorgesteld als herderin met een herdersstaf in de hand en enkele schapen aan haar voeten. Soms wordt ze ook in zwart habijt als non voorgesteld. Dan houdt ze een kaars of toorts in de hand, terwijl de duivel aan haar voeten ligt. De Heilige Bertilia gaf na de dood van haar man al haar bezittingen om een kerk te bouwen in Maroilles. Zij wordt afgebeeld in zwart habijt met een spinrokken, een boek of een lelie in de hand. De officiële feestdag van de Drie Gezusters is 3 januari.

In Meeuwen staat er een beeld van de Drie Gezusters in een kapel uit 1879, en ook in Daalgrimbie worden zij aangeroepen. In de kerk van Heppeneert, die vooral bekend is voor zijn O.L.Vrouw-van-Rust, worden de Drie Gezusters eveneens aanbeden.

Bronnen:

- Onderzoek door Reinhilde Pieters in 2003
- Onderzoek door Luk Indesteege in 1981
- Lambrechts, *Bedevaart naar de drie Gezusters. Bertilia, Eutropia en Genoveva*. Hasselt, 1874, p. 32
- Jules Frère, 'De Drie Gezusters', *Limburgsche Volkskunde. Deel 2*. Hasselt, 1928, p.17 – 18 en 52 – 56

Reactie:

- De drie gezusters worden ook vereerd in Sint-Huibrechts-Lille, waar de kapel aan hun toegewijd al meer dan 100 jaar bestaat. In onze parochie wordt het feest van de heilige Drie Gezusters ieder jaar gevierd op de derde zondag na Pinksteren. Op die dag houdt men de 'kinderzegen' en wordt de relikwie van de Heilige Genoveva vereerd. De kapel bevindt zich in de Smeelstraat te Sint-Huibrechts-Lille. Hier worden deze heiligen aangeropen voor genezing van allerlei geestelijke en lichamelijke kwalen, maar vooral voor het genezen van kinderziekten. Wij hebben hier een levensschets en een litanie ter ere van de Heilige Drie Gezusters ter beschikking. (Marie-Jeanne Triki, Sint-Huibrechts-Lille)

Aanvullingen van Luk Indesteege, Diepenbeek:

Op Pinkstermaandag 9 mei 2003 ben ik gaan kijken naar de jaarlijkse bedevaart van de Drie Gezusters in Rijkel. De kerk zat goed vol (200 personen) en de samengevoegde kerkkoren van Brustem, Rijkel en Zepperen zongen prachtig. Het beeld van de Heilige Eutropia was mooi versierd. Er zijn nog steeds bidprentjes en medailles van de Drie Gezusters te koop; ze liggen op een tafeltje naast het beeld, samen met verschillende offerkaarsen. Na de mis bleven de mensen van Rijkel en de buurdorpen nog een hele tijd praten, maar er was geen bedevaart. Camille Stevaux van Brustem (82 jaar) stond me te woord. Hij vertelde dat de Drie Gezusters de beschermsters van huis en haard zijn, van ma, vrouw en kinderen. Dat staat afgebeeld op een schilderij in de kapel van Brustem. Het aantal bedevaarders naar de Drie Gezusters is verminderd maar het gebruik is niet verdwenen. Stevaux denkt dat er nog elk jaar een bus komt van Van Rompay uit Wiekevorst of Westerlo.

Vroeger, tussen de twee oorlogen, namen de bedevaarders de trein tot Sint-Truiden. Vandaar werden zij begeleid door vrouwen die voorbadten. Deze vrouwtjes verdienden wel 5 fr per bedevaarder, veel geld in die tijd. Zij gingen heel de dag mee naar de drie bedevaartplaatsen, en de tocht eindigde bij het treinstation van Ordingen (Zepperen), dat nu niet meer bestaat. De eventuele omweg langs de

zogenaamde moeder, de Heilige Bertilia, noemt Stevaux een mislukte commerciële stunt van de pastoor van Groot-Gelmen. Dat heeft niks met de Drie Gezusters te maken. De lapjesproef met een stukje linnen, dat gedragen wordt door de zieke waarvoor men *beeweegt*, bestaat al lang niet meer. De putten staan droog. In Rijkkel had de put overigens de vorm van een bijenkorf. Hij staat verborgen achter de hagen van de kasteeltuin tegenover de kerk.

Ik ben in 1981 ook eens naar de Drie Gezusters geweest. E.H. Robijns, pastoor van Brustem, vertelde dat toen Drievuldigheidszondag de grote bedevaartsdag voor de bedevaarders van de buiten de drie parochies was, volgens hem wegens het verband met het getal drie – de drie-eenheid tussen de zusters. Voor de drie parochies zelf was toen ook reeds Pinkstermaandag de verzameldag. De priesters zegenden niet met gewoon wijwater, maar met gewijd water uit de put.

Volgens Robijns gingen de bedevaarders in Rijkkel en Zepperen driemaal rond in de kerk, en in Brustem gingen ze driemaal biddend buiten rond de kapel, telkens tegen de richting van de zon. In 1981 werd in Rijkkel nog de lapjesproef gedaan. Er kwamen veel bedevaarders uit Wallonië: Luik, Charleroi, Namen. De bedevaarders brachten niet alleen lapjes linnen mee, maar ook plukjes haar van de zieke of een konijnenpoot. De koster van Rijkkel deed voor 1970 de lapjesproef in de put, en hij gebruikte hiervoor ook plukjes haar. Er waren in 1981 in de kapel van Brustem wassen lichaamsdelen als ex-voto, en ook marmeren en zilverkleurige plaatjes.

Volgens de bazin van het nabijgelegen café kwamen er tot ongeveer 1970 elk jaar bussen uit Hannuit, Tienen en Wiekevorst. Nadien is het geminderd. De laatste ontvangsvrouw was Trui Troempe, gestorven midden in de jaren 1950. Zij gebruikte een trucje om de meegebrachte doekjes te laten drijven of zinken. Vroeger waren er in Brustem zelfs twee vrouwen om de bedevaarders te begeleiden. Die maakten ruzie en schreeuwden tegen de bedevaarders om niet met de andere mee te gaan, of hun *beeweg* zou mislukken.

In 1981 ontmoette ik in Brustem ook een groep uit Olen en Westerlo. Ik sprak er met Alfons van Opstal van Heultje, die voor de 52ste keer meekwam, en met de groepsleidster, Mevrouw Peeters-Kuylaerts. Zij ronselt bedevaarders en doet bij haar thuis de lapjesproef met water, dat zij meeneemt uit de put van Rijkkel. Zij krijgt soms 10 mensen op één dag op bezoek voor de lapjesproef. Zij brengen een lapje mee dat vooraf op de borst van de zieke werd gelegd, op het hart. Mevr. Kuylaerts slaat dan een kruis met het doekje, legt het in het water van Rijkkel en spreekt de naam van de (gewenste) heilige uit. Als het doekje zinkt, is de zieke besmet en moet die heilige aangeroepen worden. Als het lapje bovendrijft, heeft de zieke niets waartegen die heilige kan helpen. Voor de bedevaart moet men een novene doen: negen dagen lang voor 's middags 12 uur met het doekje een kruis maken, het doekje in water gooien en vervolgens 5 onzeveraders en 5 weesgegroeten bidden. Voor erge gevallen moet men met zijn drieën bidden: de eerste bidt 36 onzeveraders, de tweede bidt er 27 en de derde 18, en dat 9 dagen lang. Voor Alfons van Opstal was de belangrijkste reden voor de bedevaart de 'slappigheid', het gebrek van energie bij de kinderen.

Ik ontmoette ook een groep van zes vrouwen en één meisje uit Veerle. Zij kwamen met de auto omdat ze geen bus meer bij elkaar kregen. Vroeger gingen ze nooit langs Gelmen maar nu wel omdat daar vaantjes en prentjes te koop zijn. Zij gingen vooraf voor de lapjesproef naar iemand uit Veerle-Laakdal. Ook in Tessenderlo is er iemand die de lapjesproef doet.

Foto's L. Indesteege beeld en waterput in Rijkel

Om te weten bij welke van de drie gezusters je met je problemen terecht kon, gooide je een lap stof in de put. Waar de lap naar de bodem zonk, zat je goed.

Beeld van de H Eutropia in Rijkel Foto L. Indesteege

Benedictusmedailles

Raf Van Laere

Benedictus is een eigenaardige volksheilige: er is nauwelijks een bedevaartplaats in Limburg en hij is nagenoeg van de kalender gestoten door de Vlaamse feestdag op 11 juli. Toch blijkt hij zeer populair te zijn.

Het Munt- en Penningkabinet van de provincie Limburg te Tongeren bewaart heel wat devotiemedailles. De meeste werden in de loop der jaren gevonden in Limburgse tuinen, op pas geploegde akkers of bij afbraakwerken. De oudste exemplaren dateren van de Middeleeuwen, maar de meeste zijn veel recenter. Samen geven zij een goede indruk van welke heiligen hoog in aanzien stonden. De overgrote meerderheid van religieuze medailles is aan Maria gewijd. Als we ons beperken tot de medailles in aluminium, dan krijgen we een duidelijk beeld van de populariteit van de heiligen tijdens de laatste decennia van de 20ste eeuw. Daarin zit een verrassing: de spits wordt afgebeten door de heilige Benedictus met 24 exemplaren. Andere heiligen moeten het doen met 1 tot 5 medailles.

Medailles van Benedictus zijn er in alle maten, vormen en metalen. De meeste zijn sterk geïnspireerd door een medaille die in 1880 in Monte Cassino werd uitgegeven ter gelegenheid van het 14de eeuwfeest van de geboorte van de heilige. Het jaar voordien waren er in de Franse benedictijnenabdij van Solesmes alleen al 25.000 medailles aan de gelovigen uitgedeeld. En toen was de grote promotiecampagne nog maar pas begonnen!

In tegenstelling met de meeste andere heiligen staat Benedictus op medailles bijna altijd alleen. Hij prijkt op de voorzijde als een rijzige gebaarde monnik die met de rechterhand een kruis heft. Op de keerzijde staat een kruisteken. Daarrond staan letters en woorden in het Latijn: "Ga weg Satan, bekoor mij niet met uw ijdelheid; wat gij schenkt is slecht, drink zelf uw gift. Heilig kruis wees mijn licht. Moge de demon nooit mijn gids zijn."

Aan dit Benedictuskruis dankt de heilige zijn populariteit. Eeuwen geleden was de abdij van Sint-Truiden een centrum van Benedictusverering. De enige medaille die ooit voor de abdij werd geslagen, draagt het Benedictuskruis op zijn keerzijde. Het kruis van Benedictus is een probaat middel tegen de duivel, de wortel van alle kwaad en ziekte. De Benedictusmedaille wordt als een talisman tegen alle soorten tegenslagen gebruikt, als niets nog lijkt te helpen of als men angst heeft voor een onduidelijk gevaar. Verder is Benedictus gekend als beschermheilige voor de dieren van de boerderij. De medaille wordt gehangen op een verborgen plaats waar men vermoedt dat gevaar dreigt, op een balk in de schuur, achter een deur, een schilderij of een spiegel, aan een paal op de weide, ... Misschien is dat ook een van de redenen waarom zoveel exemplaren zijn gevonden.

Benedictus werd geboren in het jaar 480 in Umbrië, Italië, als tweelingbroer van de Heilige Scholastica. Zijn ouders stuurden hem na de schoolperiode voor zijn verdere studie naar Rome omdat hij hoogbegaafd was. Hij maakte zijn studie echter niet af vanwege het zedenbederf in de grote stad, vooral onder zijn studiegenoten. Hij trok weg uit Rome naar de omgeving van Subiaco, waar hij leefde als een kluizenaar in een spelonk. Daar trok hij veel leerlingen aan, die voor hem zorgden in ruil voor onderricht. In 529 vestigde hij zich met een paar volgelingen op de Monte Cassino, waar hij een klooster stichtte dat vermaard werd. Hier schreef hij zijn regel van Benedictus. Daarom kreeg hij de naam 'vader van het avondland'. Hij stierf op Witte Donderdag 21 maart 547. Zijn gebeente werd op 11 juli 673 naar Saint-

Benoît-sur-Loire overgebracht, en die datum is nu zijn feestdag. In 1947 werd hij door paus Pius XII uitgeroepen tot patroon van Europa.

Dat Benedictus nog steeds een populaire heilige is, blijkt uit een nieuw gebruik in Lozen, Bocholt. Lozen is de enige plek in Limburg waar Sint-Benedictus patroonheilige is. De landelijke gilde organiseert er een Benedictusverkoop van pluimvee en varkens. In 2003 werden de dieren verkocht op foto, want de naweeën van de vogelpest maakten vervoer onmogelijk.

Reacties:

- In Walshoutem, een dorp op de taalgrens met Wallonië, hangt ook een medaille met een afbeelding van de Heilige Benedictus en voorzien van de inscriptie: "Paix, prie, travaille..." Ze heeft de vorm van een krukenkruis. Mijn echtgenoot, die voor zijn werk zowat dagelijks in Wallonië komt, bracht ze ooit mee uit de streek van Maredsous. Daar staat namelijk een abdij van de Benedictijnen. Sinds we de medaille hebben, hangt ze bij de achterdeur die op het terras uitgeeft, onafgebroken sinds meer dan 40 jaar. Dit in opvolging van de goede raad van de schenker en met de hoop dieven en alle gespuis van die aard buiten te houden. (Mevr. Hendrickx, Walshoutem)
- Rond de jaren 1937 (ik was een jonge scout in Loncin bij Luik, in de 28ste eenheid) maakten wij een familieuitstap naar de abdij van Maredsous. Ik kreeg van mijn ouders een medaille om te naaien op het gekleurde lint dat aan onze linkerschouder hing, en dat moest aangeven bij welke patrouille we hoorden (in mijn geval de 'eekhoortjes'). Na mijn scoutstijd is mijn medaille in een doos geraakt met andere souvenirs. Hoeveel jaren geleden weet ik niet meer, maar op een dag zocht ik iets om aan mijn autosleutelring te hangen. Sindsdien hangt deze medaille aan mijn autosleutel, inmiddels de 17de. Ik totaliseer immers meer dan 2 miljoen km in heel West-Europa. Mijn medaille is dus zeer emotioneel geladen. De hoeken van de uitstekende kruispunten heb ik rond geslepen, anders scheurde ik mijn broekzak. (Louis Bya, Hasselt)
- Ik heb wat aanvullende informatie over Benedictus. De orde van Benedictus kende een grote verering voor het lijden van Christus. Benedictus was de populaire patroon van een zalige dood. Dit was doorslaggevend voor de formidabele verspreiding van Benedictusmedailles, zowel in Europa als in de missielanden. De magische letters maakten er een *médaille chassediable* (duivelsverjager) van. Het is een talisman die heksen en boze geesten bezweert. Die werd dan ook zorgvuldig in de portemonnee bewaard, aan de rozenkrans gehangen, tegen de wieg bevestigd, onder de deurdrempel ingemetseld of in de veestal opgehangen. (René Biets, Diepenbeek)

Foto's: L. Indestege. Als niets nog lijkt te helpen, staat Benedictus paraat. Zijn medaille was uiterst populair.

Sint-Cecilia

Hilde Schoefs

Tal van muziekverenigingen, -scholen en harmonieën in Limburg vieren op 22 november het naamfeest van de Heilige Cecilia, maagd en martelares en bovenal patrones van de (kerkelijke) muziek. Welke historische figuur ten grondslag lag aan een van de meest vereerde heiligen van deze tijd, is niet met zekerheid geweten.

Een van de *vitae* vertelt hoe een jonge maagd uit een vooraanstaande christelijke familie, Cecilia, door haar ouders werd uitgehuwelijkt aan een adellijke heiden, Valerianus. Toen het huwelijksfeest achter de rug was, biechtte Cecilia haar bruidegom nog voor de huwelijksnacht op dat er een mannelijke engel in haar leven was, aan wie ze haar hart had toegezegd. De engel zou Valerianus zeker doden als hij haar kwaad zou doen (lees: zou ontmaagden, haar berovend van haar eed tot kuisheid). Valerianus die deze engel wel eens wenste te ontmoeten, werd door Cecilia naar bisschop-paus Urbanus gestuurd, die hem daarop bekeerde tot het christendom. Hierna zou een engel verschenen zijn aan beide echtelieden, die hen overdekte met rozen en lelies.

Ook Tiburtius, de broer van Valerianus, werd overgehaald zich te bekeren. Beide broers zouden in de loop der jaren bekend worden om hun rijkelijke aalmoezen en hun zorg om gestorven christenen te begraven.

Een zekere prefect, Turcius Almachius, veroordeelde hen uiteindelijk tot de dood. Zijn officier, Maximus, die het vonnis moest uitvoeren, werd echter door de ijverige bekeerders tot het christendom overgehaald en uiteindelijk samen met de twee broers terechtgesteld. Hun overblijfselen werden begraven in een tombe ten huize van Cecilia, die het volgende doelwit werd. Voor ze gevangen werd genomen, kon ze nog regelen dat haar huis in ere zou worden gehouden als een plaats van devotie voor de Roomse kerk.

Na mislukte pogingen om haar te verstikken, besloot men haar te laten onthoofden. Na drie mislukte slagen zou de beul haar hebben achtergelaten, waarna ze nog drie dagen zou zijn blijven leven. Paus Urbanus liet haar begraven in de catacomben van Callistus. De historische werkelijkheid van het leven van deze maagd-martelares lijkt echter ver te zoeken. Valerianus en Tiburtius zouden 'echte' martelaars zijn geweest, maar over de rol van Cecilia in deze is veel minder zekerheid. Het enige dat vaststaat, is dat tussen einde 2de eeuw en midden 3de eeuw de persoon geleefd zou hebben, die gestalte heeft gegeven aan deze maagd-martelares.

Vanaf de 14de en vooral de late 15de eeuw begint men Sint-Cecilia plots – op basis van een verkeerde interpretatie van teksten – met kerkmuziek te associëren. De best bekende afbeelding van haar is het schilderij van Rafaël waarop ze, gezeten aan een orgel, een schare engelen op muziek trakteert. Op de grond liggen wereldse muziekinstrumenten. Van die periode af zou ook de kiem van haar patronageschap over muziekverenigingen stammen. Bij de oprichting van de Muziekacademie van Rome in 1584 werd zij tot patrones gekroond van het instituut, wat haar associatie met (kerkelijke) muziek definitief zou inluiden. Vandaag de dag bestaan over de hele westerse wereld muziekverenigingen die aan haar zijn opgedragen.

Ooit trakteerde Cecilia engelen op muziek. Vandaag beschermt ze de muziekverenigingen.

Varkenskoppen voor Sint-Theunis

Luk Indesteege

Sint-Antonius werd omstreeks het jaar 250 na Christus in Egypte geboren. Zijn ouders waren welgestelde boeren. Na hun dood schonk Antonius op 20jarige leeftijd alle bezittingen aan de armen en trok zich terug aan de rand van de Arabische woestijn, in eenzaamheid en boete. Antonius stierf op 105jarige leeftijd en zijn volgelingen hebben hem op een 'onbekende' plek in de woestijn begraven. Antonius wordt aanzien als de eerste kluizenaar en als 'vader' van de monniken. Zijn gebeente werd in 1491 overgebracht naar de kerk van Arles in Frankrijk. Vanwege zijn agrarische afkomst werd Antonius de patroon van de boeren. Zijn band met het varken is geconstrueerd in de Middeleeuwen. De verpleegorde der Antonieten mocht varkens vrij laten rondlopen in de dorpen, als vergoeding voor hun verpleging. Deze varkens droegen een belletje om hun nek, als teken dat zij van de verpleegorde waren. Op 17 januari, de naamdag van Sint-Antonius, werden deze varkens geslacht; het vlees werd gezegend en onder de armen verdeeld.

Sint-Theunis wordt rond 17 januari gevierd op een 15tal plaatsen in Limburg als patroonheilige van de boeren en als beschermer tegen de varkensziekten. In Nieuwerkerken houdt fanfare De Eendracht de traditie in ere door de mis op te luisteren, en nadien de offergaven per opbod te verkopen: groenten en fruit en delen van levende en geslachte varkens, zelfbereide vleeswaren, pluim- en kleinvee, brood, eieren en gebak.

In Opieter wordt Sint-Antonius met zijn varken gevierd in de kapel van Solt. Na de mis is er een verkoop per opbod van konijnen, kippen, duiven, varkenskoppen en vlaaien, die gratis worden geschonken aan het comité ten voordele van het onderhoud van de kapel.

De grootste Sint-Theunisviering vindt plaats in Hechtel-Eksel aan de kapel van Hoksent. De landbouwers smeken hun patroonheilige bescherming af voor hun veestapel. Na de mis is er de traditionele verkoop per opbod van geofferde varkenskoppen en pluimvee onder grote toeloop. Er is ook een feestmaal met erwtensoep, bloedworst met appelmoes, stoemp, boerenbrood met spek, eieren en worst, rijstpap of pudding en voldoende druppels. De organisatie is sinds 1986 in handen van een broederschap, dat in klederdracht aanzit.

In Smeermaas is er sinds 1894 een processie met het Antoniusbeeld naar de kapel aan de Maasdijk. Aan de kerkdeur is er een zegening van huisdieren zoals katten, honden, marmotten en paarden met uitdeling van gewijde broodjes. Er worden kleine flesjes gewijde olie verkocht voor het heil van grond en vee. In Meeuwen luidt 'de booi' in oud uniform de verkoop in: varkenskoppen en -poten, kippen, eieren, konijnen, ossenstaarten, hespen en *heikies* (hoofdkaas) worden verkocht aan de meestbiedende ten voordele van een goed doel. Er zijn ook gelijkaardige vieringen in Kozen, Hees, Val-Meer, Munsterbilzen en Engsbergen-Tessenderlo. In Boekhout (Gingelom) is er tevens de jaarlijkse kermis.

Sint-Antonius is blijkbaar erg populair want het aantal vieringen stijgt. In As heeft de heemkundige kring de draad weer opgenomen. De misviering en verering van de relikwie gebeuren in de oude Sint-Aldegondiskerk, met offergave en verkoop van varkenskoppen, poten, balkenbrij en allerhande worsten, kippen en eieren. Daarna krijgen de hongerigen Sint-Antoniussoep met zwart brood en kipkap, een witteke of koffie. De opbrengst of het Godsgeld dient voor onderhoudswerken aan de oude kerk. In Bocholt werd het Sint-Antoniusfeest opnieuw in het leven geroepen in 1989, bij de 90ste verjaardag van

de Landelijke Gilde. Na de misviering veilt de veilingmeester varkenskoppen en kleinvee met toeter en bel. Bij de gezinsboerderij in Hasselt wordt een varken op ambachtelijke wijze geslacht ter ere van Sint-Antonius. De heilige wijkt wat naar de achtergrond en er gaat meer aandacht naar het varken, dat onder alle mogelijke vormen ter plaatse wordt bereid, uitgedeeld en begoten met Hasseltse klare.

Bron:

Dagklapper van Mathieu Driessen, te raadplegen op www.volkskunde-limburg.be

Symbolen op graven

Annick Boesmans

Begin november bezoeken wij weer kerkhoven en wie een beetje rondkijkt, ziet op de grafzerken allerhande symbolen: graven van oudstrijders dragen vaderlandse symbolen, de graven van kloosterzusters hebben een eenvoudig houten kruis zonder versiering, de kindergrafjes zijn versierd met engeltjes, de katholieken met het kruis en het Heilig Hart, de liberalen met geknakte zuilen of gesluisde urnen, ... De afgebroken zuil staat daarbij symbool voor het plotselinge (veelal jonge) afgebroken leven. Deze zuil komt voor als afbeelding op een grafmonument en als grafmonument zelf.

Nog enkele grafsymbolen: de geboortester is vierpuntig. De vijfpuntige ster staat voor de 5 wonden van Christus. De urn is een oud Romeins symbool voor de dood en de rouw. Het woord urn is afkomstig van het Latijnse *urna* en het werkwoord *urere*, dat 'verbranden' betekent. Inengrijpende handen zijn het symbool van liefde, trouw en verbondenheid tussen man en vrouw. De zeis is symbool voor de dood. De dood wordt ook wel de 'grote maaier' genoemd, die onverbiddelijk oogst. De fakkel is een multifunctioneel symbool. Een omgekeerde of uitgedoofde fakkel is een teken van de dood, een

'brandende' fakkel symboliseert het leven na de dood. Ten slotte is de duif in de christelijke iconografie een graag gebruikt symbool. De duif is het attribuut van de nederigheid, symbool van de eenvoud. Een duif is echter ook al gebruikt op het graf van een gestorven piloot. Men moet dus voorzichtig zijn met symboolverklaringen, vele zijn fabels en ontspruiten aan iemands fantasie. Niet elke versiering is een symbool, niet alles bezit een sprekende symboliek met een maatschappelijke betekenis.

Op het kerkhof valt ook de symboliek van bloemen op, en hierbij is nog meer voorzichtigheid aangewezen. Sinds het begin van de vorige eeuw is de overheersende kleur wit. Wit als kleur van de rouw. Rond 1900 verwerkte men vooral aronskelken in de kransen, omdat die bloem bijzonder weinig teelteisen stelt. Vandaag gebruikt men in rouwboeketten allerhande witte bloemen door elkaar, rouwruikers lijken soms bruidsboeketten. De kleuren in de boeketten zijn echter erg cultuurgebonden. Allochtonen en zij die de dood als een overgang naar iets 'blij' zien, gebruiken kleuren. Voor het planten van bloemen op het graf golden er in de 19de eeuw al regels van fatsoen: Afrikaantjes of goudsbloemen getuigden van zeer slechte smaak. Gepast waren monnikskap, rozemarijn, viooltjes, sneeuwkllokjes en lelietjes-van-dalen. We

vinden ze nog verwilderd terug op oude kerkhoven, zoals dat van Hasselt. Rozemarijn had bij begrafenissen ook een praktisch nut. Het sterk geurende kruid verdoezelde slechte geuren.

Als grafbloemen zijn natuurlijk de chrysanten alom aanwezig. Vroeger waren die wit, maar nu zijn ook de kleuren geel en paars sterk verspreid.

Bij het rouwen werden traditioneel ook groenblijvende planten gebruikt als symbool van onsterfelijkheid, onder meer laurier en buxus. Sommige van die bloemen en planten ziet men ook op de grafstenen afgebeeld: de laurier als zinnebeeld van het eeuwige leven, de roos als symbool voor liefde, schoonheid, vreugde, stilzwijgendheid en martelaarschap. Soms is de roos geknakt. De bodemvaste lelie verzinnebeeldt de reine ziel voor de dood, en de geplukte lelie is symbool voor de ziel na de dood.